

УДК 378:81'373+81'243

І. Є. Потюк,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ
В УМОВАХ СТРАТЕГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ)**

У статті проаналізовано специфіку оволодіння англомовною лексичною компетентністю студента у вищому навчальному закладі. Автором виокремлено основні етапи її формування та охарактеризовано ключові складові.

© І. Є. Потюк, 2016

Ключові слова: англomовною лексична компетентність, іношомовна комунікативна компетентність, стратегії навчання.

THE METHODOLOGY OF FORMING OF THE STUDENTS' FOREIGN LEXICAL COMPETENCE BASED ON THE STRATEGIC LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE (COMMUNICATIVE ASPECT)

The specifics of mastering the English language lexical competence in higher education as an integral component of foreign language communicative competence of the students have been analyzed in the article. The author singles out the main stages of the formation of the studied phenomenon and describes its key components.

Key words: English language lexical competence, foreign language communicative competence, learning strategies.

КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА (КОММУНИКАТИВНЫЙ АСПЕКТ)

В статье проанализирована специфика овладение англоязычной лексической компетентностью студента в высшем учебном заведении. Автором выделены основные этапы ее формирования и охарактеризованы ключевые составляющие.

Ключевые слова: англоязычная лексическая компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность, стратегии обучения.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Підвищення результативності вивчення іноземної мови (ІМ) являє собою один із ключових аспектів загальної модернізації системи освіти України, в основу якого сьогодні покладено комунікативний підхід у навчанні як такий, що передбачає практичне володіння ІМ в різних видах мовленнєвої діяльності, яка обмежується рамками тематики обраної спеціальності. Зокрема, особливого значення набуває професійно зорієнтована комунікативна компетентність особистості як така, що сприяє налагодженню контактів з іншими людьми, здійсненню ефективної діяльності за фахом та являється характеристикою, яка спрощує досягнення власної цілі. А зростання ролі англійської мови як засобу професійного спілкування обумовлює соціальне замовлення суспільства на підготовку фахівців нової генерації, для яких іношомовна комунікативна компетентність у сферах професійної діяльності в усній і письмовій формах є умовою їх конкурентноздатності на ринку праці.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку вищої школи опанування ІМ розглядається як процес формування комунікативної компетентності на базі сформованої лінгвістичної. Як вважає Л. Биркун, комунікативно-орієнтоване викладання ІМ має на меті не тільки дати студентам практичні знання граматики та лексики мови, що вивчається, але також розвинути у них розуміння того, як відповідна мова (як комплексна система; як лінгвістичний код) застосовується у спілкуванні [1, с. 37]. Беручи до уваги аналіз літературних джерел та власний практичний досвід, комунікативну компетентність розглядатимемо як здатність людини розуміти та відтворювати іноземною мовою не тільки на рівні фонологічних, лексико-граматичних і країнознавчих знань і мовленнєвих умінь, а й відповідно до різноманітних цілей та специфіки ситуації спілкування. З цих позицій, для ефективного спілкування недостатньо лише знати систему мови на всіх її рівнях, володіти правилами для формування речень відповідно до граматичних норм, але й необхідно, крім того, адекватно завданням і ситуації спілкування здійснювати свій вплив на співрозмовника і відповідно до цього вживати мовленнєві висловлювання. А тому комунікативну компетентність ми досліджуємо як індивідуальну динамічну категорію, в якій відбивається єдність мови і мовлення [7, с. 129], формування якої здійснюється у комплексі із стратегічною компетентністю (однією із її структурних складових) та через усвідомлене вивчення лексичного матеріалу.

Так, сьогодні увага багатьох науковців зосереджена на проблемі покращення результативності іношомовної професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) через удосконалення чинних та пошук нових методик формування у них англomовної лексичної компетентності (АЛК). Ми переконані, що специфіку таких методик визначають, у першу чергу, найбільш оптимальні стратегії для вивчення ІМ, застосування яких характеризує рівень сформованості іношомовної комунікативної компетентності загалом, і лексичної зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи вивчення ІМ на основі навчальних стратегій були закладені М. Канейлом та М. Свейном. Подальшого розвитку їй конкретизації вони набули у працях Ф. Бацевича, Л. Каревої, Т. Косової, Л. Морської, Т. Толмачової, Л. Ягеніч, Л. Бахмана, Е. Бялисток, С. Вівер, В. Едмондсона, Е. Кохена, Б. Лівер, Л. Маріані, Р. Оксфорд, Дж. О'Меллі, С. Річа, Е. Терон, Дж. Хауса, А. Шамо, Г. Штерна та ін.

Визначені науковцями методологічні засади навчання ІМ, іношомовної лексики зокрема, (В. Бухбіндер, П. Гурвич, Ю. Кудряшов, Л. Манякіна, С. Николаєва, Л. Панова, О. Петрашук, В. Плахотник, Г. Рогова) стали підґрунтям для створення концепції формування професійно орієнтованої лексичної компетентності загалом (Г. Гринюк, Н. Лаптева, Н. Микитенко, С. Павлова, Л. Петровська, І. Свердлова) та у спеціалістів різного профілю: економістів (Ю. Семенчук, В. Борщовецька), майбутніх юристів (З. Соломко), студентів старших курсів немовних спеціальностей при читанні текстів (Г. Харлов, О. Чичкова), фахівців, яких готують у ВНЗ сільськогосподарського спрямування (Н. Крайнева) чи для сфери туризму (О. Баглай, Г. Гритчук, Н. Чаграк, Л. Шевніна).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак, не зважаючи на суттєву базу досліджень, вивчення сучасних тенденцій викладання ІМ свідчить про те, що все-таки не був вичерпаний увесь потенціал формування АЛК у студентів ВНЗ. Здійснений аналіз проблеми формування зазначеної компетентності у майбутніх фахівців, а також особливостей використання стратегій навчання виявив низку суперечностей, зокрема: між дидактичними можливостями останніх та недостатньою теоретичною розробленістю цієї проблеми в методиці викладання ІМ; між назрілою необхідністю використання в процесі формування АЛК стратегій та відсутністю методичних розробок, здатних забезпечити їхнє застосування на практиці. Саме це й зберігає наявне протиріччя між потребою у розробці науково обґрунтованої методики формування АЛК у студентів в умовах стратегічного вивчення ІМ та відсутністю відповідних наукових розвідок. Спроба запропонувати один із варіантів вирішення означеного протиріччя зумовила й проведення нашого дослідження та його новизну: теоретичне обґрунтування і практичне вирішення проблеми методики формування АЛК студентів ВНЗ на засадах стратегій навчання у руслі комунікативно-спрямованого процесу навчання.

Метою статті є проаналізувати передумови та особливості формування АЛК у студентів із залученням стратегій навчання, враховуючи комунікативний підхід як пріоритетний в процесі вивчення ІМ.

Викладення основного матеріалу. Як зарубіжні, так і вітчизняні науковці активно впроваджували комунікативний підхід до вивчення ІМ, адже його основою є спілкування як ключовий процес в опануванні ІМ. Специфіка підходу полягає у тому, що власне процес оволодіння мовою повинен бути своєрідною моделлю процесу спілкування, метою якого

є не просто вивчення англомовної лексики, а її свідоме й коректне застосування для усвідомленого засвоєння лексичного матеріалу і, як наслідок, вільного спілкуватися англійською мовою. Адже головне у вивченні мови в комунікативному контексті – це спрямованість навчального процесу на розвиток практичних умінь володіння мовою як засобом спілкування у різноманітних ситуаціях залежно від мети спілкування [4] та поставлених перед собою цілей, а також досягнення встановленої комунікативної мети. Зазвичай, такий підхід до навчання ІМ є зорієнтованим на співрозмовника, оскільки комунікативність – це, зрештою, оптимальний вплив на співбесідника [2, с. 251], а спілкування, в такому випадку, виступає метою, способом і засобом в опануванні ІМ.

Тому для успішної комунікативної діяльності студенти повинні володіти навичками та вміннями спілкування англійською мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, письмо, аудіювання), а також відмінними знаннями лексичного матеріалу, що зробить іншомовне спілкування можливим й успішним як під час навчального процесу, так і на міжнародній арені.

Як свідчить аналіз нормативних документів та фахової літератури з проблеми дослідження, серед методистів не існує єдиного погляду на визначення поняття лексичної компетентності. Так, на основі вивчення зазначеного поняття у науково-методичній літературі, під АЛК ми розуміємо практичну здатність усвідомлено застосовувати отримані знання про лексичну сторону мовлення та набуті лексичні навички (рецептивні, репродуктивні і продуктивні), а також забезпечувати динамічну взаємодію цих складових за допомогою стратегій навчання, та засвоєння лексичного матеріалу для активної позиції у процесі спілкування. Вважаємо за доцільне зауважити, що для ефективного формування АЛК необхідно здійснювати постійний контроль процесу лексичного наповнення мовлення.

Для якісного формування АЛК студентів ВНЗ перед викладачем постає завдання пояснити звучання, написання, особливості структури, значення і адекватності вживання основних лексичних одиниць (ЛО) для набуття *лексичних знань*, які забезпечать збереження комунікативної професійно обумовленої мети повідомлення.

Виділяють такі види лексичних знань, які складають зміст навчання іншомовної лексики: 1) фонетичні знання, необхідні для розвитку навичок вимовляння; 2) знання в області графіки та орфографії; 3) знання в області граматики, пов'язані з утворенням слів; 4) знання семантики, необхідні для утворення словосполучень; 5) знання, пов'язані з правилами поєднання певних слів в ІМ, які часто не співпадають з їх поєднанням у рідній мові [8, с. 164-165]; а також 6) знання типів словників [3, с. 216].

Знання становлять основу для функціонування відповідних навичок і забезпечують (в комплексі із лексичними навичками) можливість продуктивної комунікативної взаємодії. У сучасній методиці знанням відводиться допоміжна функція, тоді як основна увага приділяється формуванню *лексичних навичок* як таких, що забезпечують функціонування лексики у спілкуванні.

Лексична навичка характеризується як автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне лексичне оформлення власного мовлення та адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших [3, с. 216]. Лексичні навички є здатністю розпізнавати ЛО, миттєво викликати із довготривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та включати його у мовленнєвий ланцюжок [5, с. 169]. З метою ефективного формування АЛК студентів ми пропонуємо розподіл лексичних навичок на рецептивні (автоматизоване розпізнавання і розуміння ЛО активного і пасивного мінімумів в усному та писемному мовленні), репродуктивні (автоматизоване вживання ЛО в усному та писемному мовленні) та продуктивні (автоматизоване усвідомлене сприйняття, розуміння та коректне й самостійне застосування ЛО в усному та писемному мовленні).

Оскільки, лексика є найважливішим компонентом мовленнєвої діяльності, то ефективне спілкування у процесі міжкультурної комунікації можливе за умови сформованості у студентів лексичних навичок в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Лексичні навички відзначаються автоматизованістю, стійкістю та гнучкістю, а для досягнення високого рівня їхньої сформованості рекомендуємо використовувати стратегії навчання та поетапний процес їхнього розвитку.

На сучасному етапі розробки теорії комунікативної компетентності виокремлюють комунікативні та навчальні стратегії (як невід'ємні складові стратегічної/навчально-стратегічної компетентності). У той час як комунікативні стратегії мають на меті цілеспрямоване подолання проблем у спілкуванні [9], навчальні стратегії виступають знаряддям оволодіння ІМ в цілому. Тому нерідко дослідники цієї проблеми розглядають навчальні стратегії як більш широке поняття [10] або підкреслюють, що використання комунікативних стратегій сприяє розвитку навчальних стратегій [11]. У контексті нашого дослідження ми об'єднали комунікативні та навчальні стратегії під одним поняттям – *«стратегії навчання»*, – які розуміємо як дидактичні процедури, особистісні прийоми, які студенти свідомо застосовують для формування та удосконалення АЛК як структурного компоненту комунікативної компетентності.

Систематичне залучення стратегій навчання дозволяє у стислі строки надати студентам досить ґрунтовні знання, забезпечити високий рівень опанування та закріплення лексичного матеріалу на практиці (що, за умов комунікативної спрямованості навчального процесу, який орієнтує навчання на активну участь у спілкуванні як на найбільш пріоритетну форму мовленнєвої і розумової діяльності, є досить вагомим мотиваційним фактором) через поетапне його вивчення. Розглядаючи цю проблему, ми враховували положення Ю. Пасова щодо поетапності формування лексичних навичок: насамперед формуються навички роботи з ЛО, потім має місце етап удосконалення навичок, і лише після цього слідує етап розвитку вмінь оперування ЛО у мовленнєвій діяльності [6, с. 115]. Тому для практичної реалізації методики формування АЛК із залученням стратегій навчання, вважаємо, що цей процес доцільно звести до трьох етапів, а саме: 1. операційно-автоматичний – етап введення й семантизації ЛО для створення орієнтовної основи як необхідної умови формування лексичної навички для подальшої її автоматизації; 2. репродуктивно-діяльнісний – етап удосконалення та автоматизації дій студентів з новим мовним матеріалом в тематичних ситуаціях мовлення для розвитку вміння раціонального застосування лексики у мовленні; 3. комунікативно-стратегічний – етап розвитку й подальшої автоматизації дій студентів з лексикою у мовленні і контролю рівня сформованості АЛК.

Контроль визначення та оцінювання рівня сформованості лексичних навичок при виконанні завдання виступає обов'язковим функціональним компонентом, який забезпечує цілеспрямованість та об'єктивність процесу формування АЛК загалом. Хочемо зазначити, що вивченням лексики через виконання вправ, які передбачають застосуванням стратегій навчання, ми спонукаємо студентів до самоконтролю, який розуміємо як усвідомлене інтелектуальне вміння, яке забезпечує навчальну дію порівняння результатів власного виконання навчального завдання (програми) зі змістом і зовнішнім оформленням відповідного (заданого) іншомовного матеріалу. Зрозуміло, що при здійсненні самоконтролю, як логічне закінчення циклу англомовної діяльності, відбувається самокорекція як підвищення рівня реалізації навчально-контрольної діяльності в цілому та результативності формування АЛК зокрема.

Висновок. Таким чином, процес формування АЛК у студентів ВНЗ відзначатиметься ефективністю за умови поетапного розвитку лексичних навичок (формування, удосконалення, розвиток), а також підсилюватиметься залученням стратегій навчання (як комунікативних, так і навчальних) для засвоєння лексичного матеріалу, що забезпечить ефективне й свідоме засвоєння студентами англомовної лексики, сформує у них необхідні вміння її використовувати в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування та розвитку АЛК студентів ВНЗ із використанням стратегій навчання. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у більш системному дослідженні процесу формування АЛК у комплексі з іншими структурними компонентами комунікативної компетентності. Науковий і практичний інтерес становить також проведення досліджень з питань використання потенціалу стратегій навчання в інших аспектах іншомовної освіти.

Література:

1. Биркун Л. В. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови / перекл. і адапт. Л. В. Биркун. – Oxford University Press, 1998. – 49 с.
2. Леонтьев А. А. Преподавание иностранного языка в школе: мнение о путях перестройки / А. А. Леонтьев // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 4. – С. 19–23.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька [та ін.] ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : курс лекцій : навч.-метод. посіб. [для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / [Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін.] ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2011. – 344 с.
6. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : пособие для учителей иностранного языка / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
7. Потюк І. Є. Комунікативна компетенція як невід'ємна складова навчально-виховного процесу / І. Є. Потюк // Молодь і ринок : наук.-пед. журн. / Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка. – Дрогобич, 2012. – № 1 (84). – С. 128–133.
8. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
9. Bialystok E. Communication strategies : A Psychological Analysis of Second-language use / Bialystok E. – Oxford : Blackwell, 1990. – 223 p.
10. Lessard-Clouston M. Towards an Understanding of Culture in L2/FL Education / M. Lessard-Clouston // Ronko: K.G. Studies in English. – 1997. – N 25. – P. 131–150.
11. Little D. Learning as dialogue: the dependence of learner autonomy on teacher autonomy / D. Little // System. – 1995. – N 23.2. – P. 175–181.